

Облік та оподаткування

УДК 657

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15538735>

Оцінка податкового навантаження підприємства: організаційно-методологічні аспекти

Назаренко Інна Миколаївна

д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0874-199X>

Прийнято: 08.05.2025 | Опубліковано: 18.05.2025

***Анотація.** У сучасних умовах функціонування національної економіки питання ефективного управління податковим навантаженням підприємства набуває особливої ваги. Податкове навантаження виступає не лише інструментом фіскального регулювання, але й важливим чинником, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість, інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.*

Нестабільність податкового законодавства, наслідки агресії росії проти України, зростання кількості податкових зобов'язань і зниження рівня податкової прозорості формують ризики для розвитку бізнесу. Водночас держава зацікавлена в оптимальному наповненні бюджету без порушення балансу економічних інтересів. У цьому контексті актуальним є формування дієвого організаційно-методологічного інструментарію оцінки податкового навантаження, що дасть змогу своєчасно, точно ідентифікувати його рівень, джерела утворення та наслідки для діяльності підприємства.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та узагальненні організаційно-методологічних підходів до оцінки податкового навантаження на підприємство з урахуванням сучасних економічних умов, що забезпечить підвищення ефективності податкового планування та сприятиме оптимізації фіскальних зобов'язань.

Для наукової обґрунтованості результатів дослідження, підвищенні аналітичної цінності результатів дослідження були використані методи аналізу і синтезу, які застосовувалися для структуризації об'єкта дослідження, визначення складових податкового навантаження, а також для узагальнення отриманих результатів з метою формулювання системних висновків; методи індукції та дедукції забезпечили логічну послідовність у побудові аргументації; метод узагальнення використовувався для систематизації теоретичних положень, формування висновків; графічний метод забезпечив схематичну візуалізацію результатів дослідження.

За результатами дослідження було ідентифіковано перелік факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на податкове навантаження підприємства; конкретизовані завдання, алгоритмізацію оцінки податкового навантаження, деталізовані актуальні методи для застосування, узагальнено перелік оціночних індикаторів податкового навантаження. Встановлено, що об'єктивність та достовірність результатів оцінки податкового навантаження безпосередньо залежать від правильного вибору методів дослідження, що мають відповідати цілям аналізу, типу підприємства та специфіці його діяльності.

Ключові слова: *метод, податок, податкове зобов'язання, податковий тиск.*

**Assessment of a Company's Tax Burden:
Organizational and Methodological Aspects**

Inna Nazarenko

D. Sc. in Economics, professor, head of the accounting and taxation department,
Sumy National Agrarian University, Sumy,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0874-199X>

Abstract. *In the current environment of the national economy, the issue of effective management of the tax burden on enterprises is of particular importance. The tax burden is not only an instrument of fiscal regulation, but also an important factor that directly affects the financial stability, investment attractiveness and competitiveness of business entities.*

The instability of tax legislation, the consequences of Russia's aggression against Ukraine, the growing number of tax liabilities and the reduced level of tax transparency pose risks to business development. At the same time, the state is interested in optimal budget revenues without disturbing the balance of economic interests. In this context, it is important to develop effective organisational and methodological tools for assessing the tax burden, which will allow timely and accurate identification of its level, sources and consequences for the company's operations.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and generalise organisational and methodological approaches to assessing the tax burden on an enterprise, taking into account current economic conditions, which will ensure an increase in the efficiency of tax planning and contribute to the optimisation of fiscal liabilities.

To ensure the scientific validity of the research results and to increase the analytical value of the research results, the following methods were used: analysis and synthesis were used to structure the object of research, determine the components of

the tax burden, and to summarize the results obtained in order to formulate systematic conclusions; the methods of induction and deduction provided a logical sequence in building arguments; the method of generalization was used to systematize theoretical provisions, formulate conclusions; the graphical method provided a schematic visualisation of the research results.

Based on the results of the study, the author identifies a list of external and internal environment factors that influence the tax burden of an enterprise; specifies the tasks, algorithmisation of tax burden assessment, details the relevant methods for application, and summarises the list of assessment indicators of the tax burden. It is established that the objectivity and reliability of the results of the tax burden assessment directly depend on the correct choice of research methods, which should correspond to the objectives of the analysis, the type of enterprise and the specifics of its activities.

Keywords: *method, tax, tax liability, tax pressure.*

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку економіки та змін у податковому законодавстві важливо своєчасно і точно визначати рівень податкового навантаження з метою оптимізації податкових платежів, підвищення ефективності фінансового менеджменту та зниження ризиків неплатоспроможності. Крім того, системна оцінка податкового тиску є важливою передумовою для прийняття стратегічних управлінських рішень, які впливають на інвестиційну привабливість підприємства та його конкурентоспроможність на ринку. В умовах сьогодення значна кількість бізнес-суб'єктів працює у складних умовах, оскільки наслідки російського вторгнення на територію України деструктивно впливають на розвиток значної кількості бізнес-суб'єктів, що зумовлено трансформацією економічного середовища, посиленням фіскального тиску та необхідністю адаптації суб'єктів господарювання до надзвичайних умов функціонування. Зокрема, війна спричинила порушення виробничих і логістичних ланцюгів, зміну обсягів

реалізації продукції, зростання витрат та виникнення потреби в перегляді підходів до формування податкової політики. У таких умовах оцінка податкового навантаження набуває особливої актуальності як інструменту моніторингу фінансової стійкості підприємства, аналізу податкових ризиків та виявлення резервів для підтримки платоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій, присвячених оцінці податкового навантаження, свідчить про значну увагу науковців до проблематики фіскального тиску на суб'єкт господарювання та економіку в цілому. У дослідженнях розглядаються різноманітні методологічні підходи до визначення рівня податкового навантаження, його структури та динаміки. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між податковим навантаженням і макроекономічними показниками, а також впливу податкової політики на інвестиційну активність, конкурентоспроможність і фінансову стабільність бізнес-середовища.

Перевозова І.В., Сакун А.Ж. наукову працю присвятили обґрунтуванню проблематиці податкового навантаження в торговельній діяльності та окресленню контурів щодо його оптимізації [11].

Основні підходи до податкової оптимізації підприємства в період воєнного стану, характеристику показників, які відображають результативність діяльності та зміну податкових зобов'язань досліджували Лещук Г.В., Шкроміда Н.Я. [6]. Ціннісними є напрацювання Оришин Т.М. в контексті обґрунтування напрямів оптимізації податкового навантаження підприємств та диференціації заходів з податкового планування з урахуванням рівня оподаткування [9].

Вивченню досвіду розвинутих країн щодо оцінювання податкового навантаження на трудові доходи присвятила свій науковий пошук Назукова Н.М. [8].

Silvia Zaharco розкрила питання оцінки впливу податкового навантаження на фінансові результати суб'єкта господарювання: мікро- та макроекономічні аспекти [16].

Живко З.Б., Родченко С.С. вивчали питання сутності, методів вимірювання податкового навантаження та оцінки його рівня [2]. Контури обліково-аналітичного забезпечення оцінки податкового навантаження підприємства конкретизували Концева В.В., Антоненко Н.В., Карлова І.О. Зазначені науковці також провели детальний аналіз загальних ставок податків та обов'язкових платежів підприємств в країнах Європи, що є актуальний для досліджуваної проблематики [4]. Важливими з точки зору прикладного значення є дослідження питання податкового навантаження у якості показника ефективності податкової системи України, які висвітлені у праці Гавриленко В.О., Демиденко С.Л. [1].

Теоретичним питанням застосування фінансового аналізу для оцінки податкового навантаження, обґрунтування механізмів управління оподаткуванням підприємств та його оптимізації присвячені статті Кононенко Л.В. [3], Юрченко О.В. [3], Шалімової Н.С. [13], Магопєць О.А. [13], Босенка А.В. [13], Побережець О.В. [12], Орищенко Т.М. [10.], Крюкової І.О. [5], Найді А.В. [5], Іванченкової Л.В. [5], Лагодієнко Н.В. [5], Шуляренко С.М. [14], Ковової І.С. [14], Матвійчук Л.О. [7], Олійник Л.В. [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Враховуючи значну наявність праць з досліджуваної тематики, визначаючи їх фундаментальну цінність та внесок у розвиток проблематики в контексті оцінки податкового навантаження на підприємство, доцільно констатувати, що на сьогодні існує значна кількість питань, які потребують методологічного уточнення та розкриття. З огляду на це, актуальним є визначення факторів, які здійснюють вплив на податкове навантаження підприємства, вибір актуальних методик та методів, використання яких дозволить отримати об'єктивні, достовірні оціночні індикатори.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та узагальненні організаційно-методологічних підходів до оцінки податкового навантаження на підприємство з урахуванням сучасних економічних умов, що забезпечить підвищення

ефективності податкового планування та сприятиме оптимізації фіскальних зобов'язань. Досягнення ідентифікованої мети зумовлює вирішення наступних завдань: систематизувати фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на рівень податкового навантаження підприємства; оцінити та охарактеризувати наявні наукові методи, які є доцільними у процесі проведення оцінки рівня податкового навантаження; узагальнити перелік показників, які забезпечують розрахунок податкового навантаження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка податкового навантаження підприємства є важливим інструментом фінансово-економічного аналізу, що дозволяє визначити рівень фіскального тиску на суб'єкт господарювання, виявити потенціал для оптимізації податкових зобов'язань та здійснити якісне податкове планування. Варто наголосити, що податкове навантаження доцільно визначити як інтегральний показник рівня фінансового тиску, що здійснюється державою на суб'єкт господарювання через обов'язкові податкові зобов'язання, які впливають на формування фінансових результатів, інвестиційну активність, конкурентоспроможність та економічну стійкість підприємства. Беззаперечним є факт, що проведення реалістичної оцінки податкового навантаження потребує комплексного врахування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які визначають як об'єктивний рівень фіскального тиску, так і специфіку функціонування підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Особливої актуальності ці фактори набувають у період воєнного стану, коли економічна активність зазнає істотних змін. На рис. 1 узагальнено фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на податкове навантаження підприємства.

У процесі оцінки податкового навантаження врахування зазначених факторів дозволить об'єктивно його провести, визначити ступінь впливу на стратегічний розвиток підприємства.

Оцінка податкового навантаження є важливим інструментом управління фінансовими потоками підприємства, необхідних для формування дієвої стратегії оподаткування, та виконує ряд завдань, які конкретизовані на рис. 2.

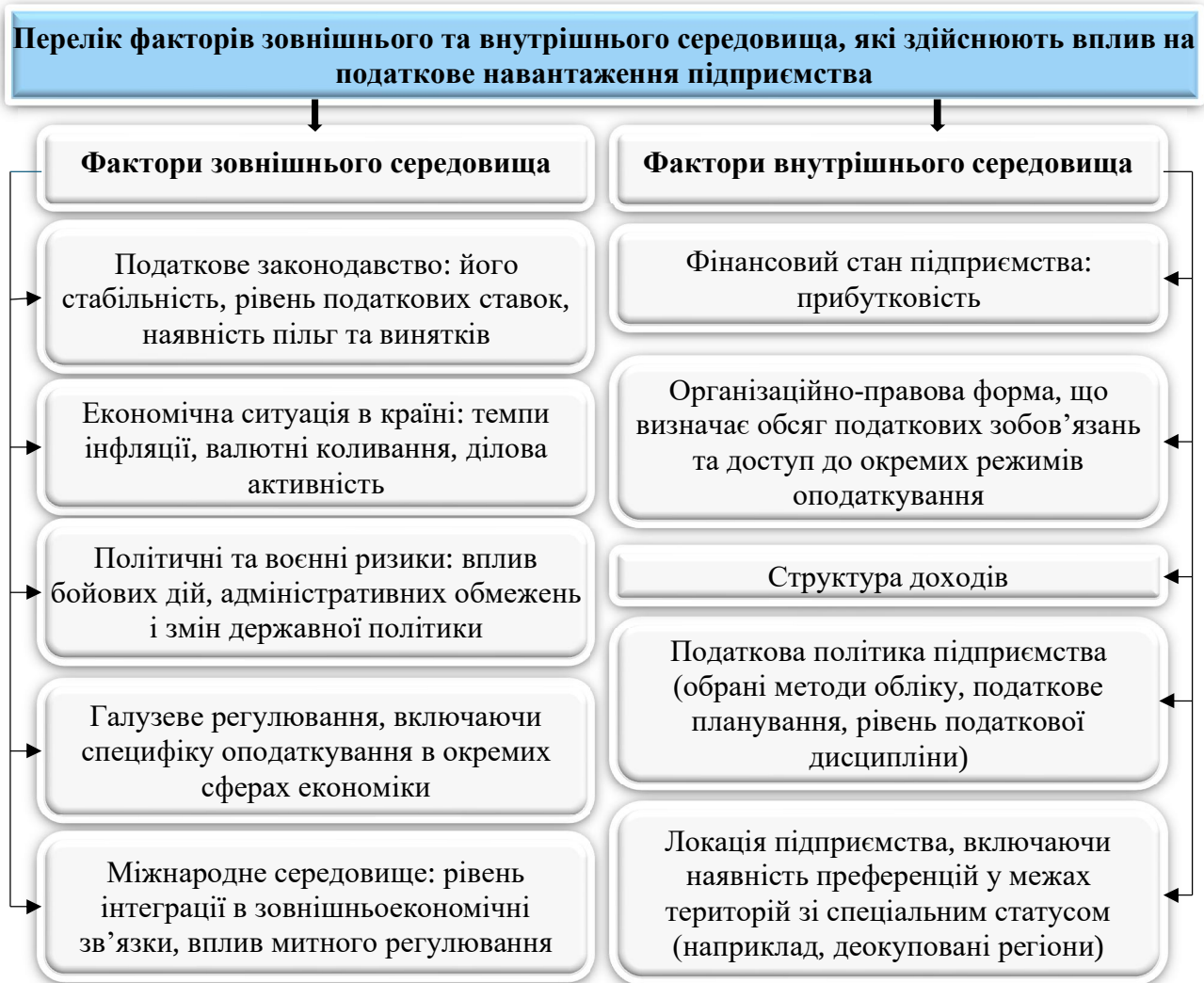

Рис. 1. Перелік факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на податкове навантаження підприємства

Джерело: складено автором.

Для якісного виконання ідентифікованих завдань на рис. 2, необхідно здійснити раціональний вибір методів дослідження, які забезпечать врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, що здійснюють вплив на податкове навантаження підприємства, та отримання об'єктивних, достовірних, практично ціннісних результатів оцінки.

Завдання оцінки податкового навантаження

Визначення рівня податкового навантаження, яке передбачає кількісне вимірювання співвідношення загального обсягу сплачених податків до ключових фінансових показників (доходу, прибутку тощо), що дозволяє оцінити тиск фіскальної системи на господарську діяльність підприємства

Аналіз структури податкових платежів, включає вивчення частки окремих податків у загальному податковому навантаженні. Такий підхід дозволяє виявити найбільш обтяжливі податкові елементи та оцінити їхній вплив на фінансову стійкість підприємства

Оцінка динаміки податкового навантаження, яка здійснюється шляхом аналізу змін рівня податкового навантаження в часовому розрізі, що сприяє виявленню тенденцій у податковому середовищі та ефективності використання податкових механізмів

Ідентифікація податкових ризиків, що дозволяє визначити потенційні загрози для підприємства, пов'язані з нестабільністю податкового законодавства, змінами у фіскальній політиці або неправильним податковим плануванням

Формування бази для прийняття управлінських рішень, які базуються на результатах оцінки податкового навантаження та використовуються керівництвом підприємства для розробки ефективної стратегії оподаткування підприємства, спрямованої на мінімізацію витрат та забезпечення відповідності фіскальним вимогам

Проведення порівняльного аналізу з галузевими та регіональними показниками, що дозволить встановити рівень податкової ефективності підприємства порівняно з конкурентами та виявити можливості для оптимізації

Рис. 2. Завдання оцінки податкового навантаження

Джерело: складено автором.

У табл. 1 подано перелік та характеристику методів, які є доцільними для використання у процесі оцінки податкового навантаження.

Таблиця 1

Перелік та характеристика методів, які є доцільними для використання у процесі оцінки податкового навантаження

Назва методу	Характеристика
1	2
Аналіз і синтез	Методи, що використовуються для розкладання досліджуваного явища (податкового навантаження) на складові елементи з подальшим узагальненням результатів. Аналіз дозволяє дослідити структуру податкових платежів, а синтез - сформулювати цілісне уявлення про їхній вплив на діяльність підприємства.

Продовження таблиці 1

1	2
Індукція і дедукція	Методи, що застосовуються для формування наукових гіпотез. Індуктивний підхід дає змогу на основі окремих випадків формулювати загальні закономірності, тоді як дедукція забезпечує логічне виведення висновків із загальних теоретичних положень.
Абстрагування та ідеалізація	Методи, що використовуються для виокремлення сутнісних характеристик податкового навантаження та побудови теоретичних моделей.
Системний підхід	Забезпечує цілісне бачення податкового навантаження як елемента загальної системи управління підприємством, що взаємодіє з фінансовою, виробничою, інвестиційною та кадровою підсистемами.
Метод аналогії	Метод, який дає змогу використовувати досвід оцінки податкового навантаження на інших підприємствах чи в інших країнах для прогнозування або моделювання ситуації на конкретному підприємстві.
Формалізація та моделювання	Методи, які дозволяють створювати аналітичні або комп'ютерні моделі, що відображають залежності між податковим навантаженням та фінансовими результатами діяльності підприємства.
Економіко-статистичний метод	Використовується для аналізу кількісних показників податкового навантаження, його динаміки, тенденцій та закономірностей розвитку на основі статистичних даних. Забезпечує об'єктивне відображення змін у фіскальному середовищі.
Метод порівняльного аналізу	Дозволяє зіставити рівень податкового навантаження підприємства з аналогічними показниками в галузі, регіоні чи за країнами. Такий підхід сприятиме виявленню конкурентних переваг або вразливих місць у податковому плануванні.
Індексний метод	Застосовується для оцінки змін податкового навантаження у динаміці шляхом розрахунку індексів зростання або зниження податкових платежів стосовно ключових фінансових показників підприємства.
Коефіцієнтний аналіз	Дає змогу оцінити співвідношення податкових витрат до доходу, прибутку тощо. Сприяє визначенню ефективності використання фінансових ресурсів у контексті податкового тиску.
Метод експертних оцінок	Застосовується для якісної оцінки впливу податкової політики на фінансову стабільність підприємства, зокрема у випадках нестачі кількісних даних або високої динамічності змін.
Моделювання	Метод, який використовується для прогнозування податкового навантаження за різних сценаріїв розвитку підприємства або змін у законодавстві. Дозволяє оцінити потенційні наслідки управлінських рішень.

Джерело: складено автором.

На рис. 3 подано алгоритмізацію оцінки податкового навантаження підприємства.

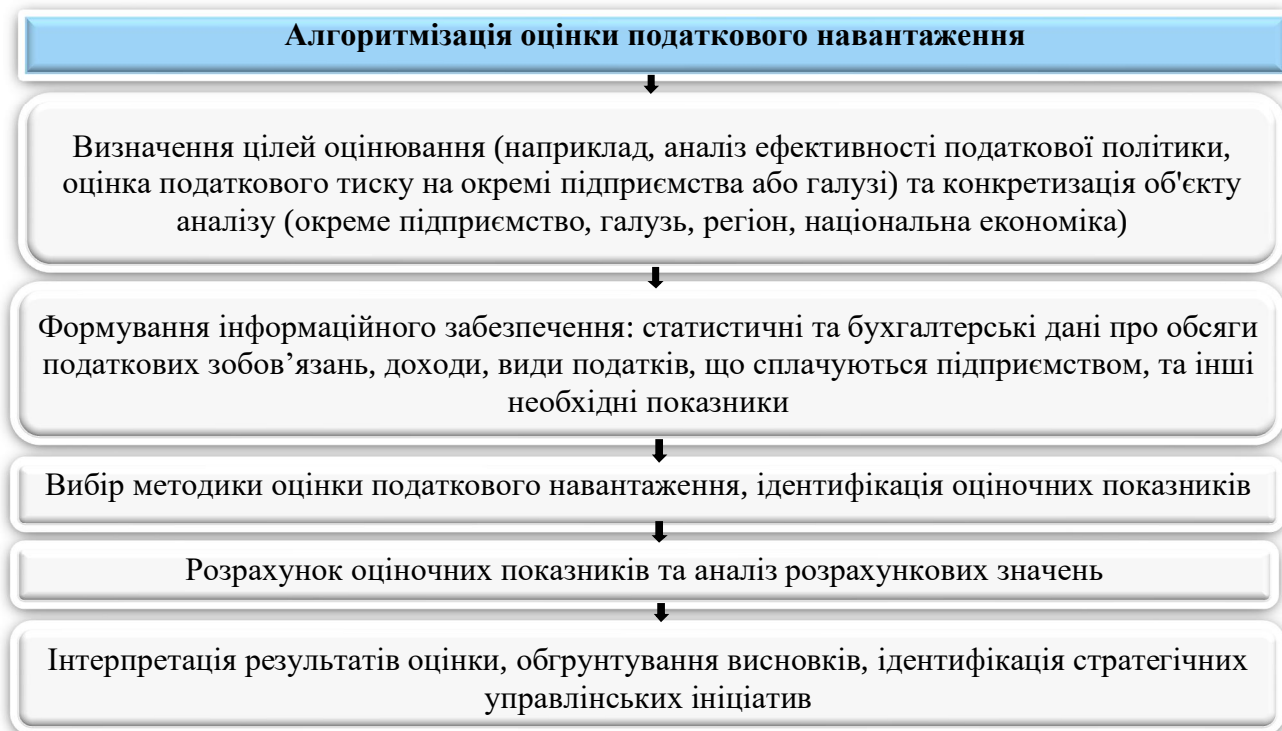

Рис. 3. Алгоритмізація оцінки податкового навантаження

Джерело: складено автором.

У процесі оцінювання податкового навантаження підприємства необхідно враховувати не лише загальний обсяг податкових платежів, але й структурно-функціональний розподіл податків за видами, оскільки кожен із них здійснює різний вплив на фінансові результати, витрати та інвестиційну поведінку підприємства. Варто зазначити, що ключовими показниками для оцінки податкового навантаження можуть бути: загальне податкове навантаження; податкове навантаження за доходами; податкове навантаження на грошові потоки; загальна ефективна ставка податку; коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції; податковіддача прибутку; податковіддача активів; прибуток на одиницю сплаченого податку; податкове навантаження через непрямі податки; податкове навантаження через прямі податки; зміна податкових платежів, які сплачуються за відповідні звітні періоди; коефіцієнт використання податкових пільг; коефіцієнт ефективності податкової політики та ін.

Концева В.В., Антоненко Н.В., Карлова І.О. наголошують, що для зовнішніх користувачів рекомендовано проводити аналіз показників загального податкового навантаження підприємства, податкового навантаження за доходами, витратами та податкового навантаження на грошові потоки. Для внутрішніх користувачів рекомендовано проводити поглиблений аналіз з розрахунком показників загального податкового навантаження підприємства, податкового навантаження за доходами, витратами та податкового навантаження на грошові потоки, податкового навантаження за всіма сплаченими податками [4].

Визначивши рівень податкового навантаження, тобто встановивши кількісну характеристику ступеня податкового тиску на суб'єкт господарювання, який визначається як відношення суми сплачених податків і обов'язкових платежів до відповідного економічного показника, необхідно здійснити його логічне обґрунтування, яке повинне базуватися на економічних розрахунках, оцінці наслідків для підприємства, та прийняти відповідні управлінські рішення, дії.

Висновки. Підсумовуючі результати проведених досліджень, необхідно зробити висновок, що у сучасних умовах з високим рівнем турбулентності зовнішнього середовища, нестабільністю податкового законодавства та впливом воєнного стану, особливої актуальності набуває питання оцінки податкового навантаження на підприємство. Об'єктивність та достовірність результатів оцінки податкового навантаження безпосередньо залежать від правильного вибору методів дослідження, що мають відповідати цілям аналізу, типу підприємства та специфіці його діяльності. Важливим елементом є також коректний підбір показників, які дозволяють реалістично визначити рівень фіскального тиску.

Список використаних джерел

1. Гавриленко В.О., Демиденко С.Л. Податкове навантаження як показник ефективності податкової системи в Україні. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. Вип. 68. С. 46-55.
2. Живко З.Б., Родченко С.С. Податкове навантаження: сутність, методи вимірювання та оцінка рівня. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 23 – 27.
3. Кононенко Л., Юрченко О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації оподаткування підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-2>.
4. Концева В.В., Антоненко Н.В., Карлова І.О. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки податкового навантаження підприємства. *Економіка і суспільство*. 2021. Вип. 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-12>.
5. Крюкова І.О., Найда А.В., Іванченкова Л.В., Лагодієнко Н.В. Оцінка податкового навантаження та ролі податків у сучасній економіці України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 93 – 97.
6. Лещук Г.В., Шкроміда Н.Я. Підходи до оптимізації податкового навантаження в системі ефективного податкового планування. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15331655>.
7. Матвійчук Л., Олійник Л. Податкове навантаження вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану: методичний аспект. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2022. № 306 (3). С. 192-198. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-28>.
8. Назукова Н.М. Оцінювання податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників: досвід розвинутих країн і висновки для України. *Економіка України*. 2024. № 67 (3). С. 37-53. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.03.037>

9. Оришин Т. Напрями оптимізації податкового навантаження підприємств в контексті податкового планування. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-82>.

10. Оришин Т.М. Сучасні підходи до оптимізації оподаткування підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70). № 3 (2). С. 83-86.

11. Перевозова І.В., Сакун А.Ж. Контурування напрямів оптимізації податкового навантаження торговельної діяльності: виклики та ризики. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15054892>.

12. Побережець О.В., Гусєв А.О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації податкового навантаження підприємства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 20. Вип. 3 (46). С. 122–133. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3\(46\).214217](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3(46).214217)

13. Шалімова Н., Магопєць О., Босенко А. Інтеграційні процеси як чинники впливу на формування механізму управління оподаткуванням сільськогосподарських товаровиробників. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2022. Вип. 1. С. 42–60.

14. Шуляренко С., Ковова І. Податкове навантаження: підходи до визначення та їх інформаційне забезпечення. *Економіка і управління: Збірник наукових праць*. 2024. Вип. 55. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/196> (дата звернення 19.04.2025).

15. Zaharco S. Assessment of the tax burden impact on the entity's financial results: micro and macroeconomic aspects. *Journal of Social Sciences*. 2023. № 6 (3). pp. 68-76. DOI: [https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.6\(3\).05](https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.6(3).05).